

Gespreksnotitie – thuisonderwijs, ter informatie van de Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Door: Marieke Hopman, kinderrechten onderzoeker / assistant professor, Maastricht University.
Contact: Marieke.hopman@maastrichtuniversity.nl

1. Op wat voor onderwijs hebben kinderen recht?

Het recht van het kind op onderwijs is o.a. vastgelegd in art. 28 en 29 Verdrag Inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK). Dit betekent niet dat alleen dat zij onderwijs moeten krijgen (art. 28) maar er zijn ook kwaliteitseisen, waaronder dat het onderwijs aan het kind gericht zal zijn op:

- “de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind” (art. 29a)
- “het bijbrengen van eerbied voor [...] andere beschavingen dan [die van het kind]” (art. 29c)
- “de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen [...]” (art. 29d)

Ouders/verzorgers hebben daarnaast onder Europees wetgeving het recht “om zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren, die overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen” (art. 2 van het Eerste Protocol bij het EHRM).

2. Is het recht van het kind op onderwijs gewaarborgd in de huidige Nederlandse wetgeving?

Nee, de huidige Nederlandse wetgeving is in strijd met het recht van het kind op onderwijs.

Wat wel klopt is dat is vastgelegd dat de regering het openbaar onderwijs regelt “met eerbiediging van ieders godsdienst of levensovertuiging”, waarbij “eisen van deugdelijkheid” worden gesteld (Grondwet art. 23(3) en 23(5)). Kwaliteitseisen zijn o.a. dat onderwijs actief burgerschap en sociale cohesie bevordert, dat onderwijs “de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving”, en dat leerlingen kennis en respect leren voor o.a. verschillende godsdiensten en levensovertuigingen (art. 8(3(a);3(b); 3a) Wet op het Primair Onderwijs; art. 2.2 Wet Voortgezet Onderwijs).

Er zijn echter **twee fundamentele problemen met de huidige wetgeving**:

1. Er is niet vastgelegd dat kinderen recht hebben op onderwijs.
2. De huidige leerplichtwet (een variatie op een wet uit 1900!) verplicht ouders om hun kinderen naar school te sturen, en kinderen vanaf 12 jaar om naar school te gaan (Leerplichtwet, art. 2(3)). Echter, ouders kunnen vrijstelling krijgen van deze verplichting, om 11 redenen,¹ waarvan 4 voor de duur van (minstens) een jaar. **Vrijstelling betekent het einde van het recht van het kind op onderwijs. Op het moment dat deze vrijstelling wordt toegekend, trekt de overheid de handen af van haar verantwoordelijkheid en zorgplicht voor het onderwijs en welzijn van het kind.**

3. Wat weten we over thuisonderwijs in Nederland?

¹ Waaronder: 1) Het kind is lichamelijk of psychisch niet geschikt om tot een school te worden toegelaten (Leerplichtwet (LPW) art. 5(a)); 2) Ouders/verzorgers hebben “overwegende bedenkingen” tegen de “richting” van het onderwijs op alle binnen redelijke afstand van de woning (LPW art. 5(b)); 3) Het kind is ingeschreven op een school in het buitenland (LPW art. 5(c)); 4) Ouders en kind leiden een trekkend bestaan (LPW art. 5a); 5) het kind is wegens vervulling van plichten voortvloeiend uit godsdienst of levensovertuiging verhinderd om de school te bezoeken (LPW art. 11(e)).

Thuisonderwijs wordt gegeven door ouders die vrijstelling aanvragen, of door ouders wiens kind niet naar school gaat (*thuiszitters*). Soms uit nood (bv. omdat een kind niet goed functioneerde op school), soms uit voorkeur (bv. omdat ouders hun kinderen willen beschermen tegen indoctrinatie door de overheid, of tegen confrontatie met andere religies/overtuigingen dan die van de ouders). In beide gevallen verdwijnen deze kinderen in principe van de radar, en we weten dus niet goed hoe het met ze gaat, wat ze leren, of ze iets leren.

Onderzoek naar deze groep is moeilijk, omdat een deel van deze groep niet bereid is om mee te werken aan onderzoek. Tot op heden zijn er drie onderzoeken gedaan naar de realiteit van thuisonderwijs in Nederland, allen op basis van vrijwillige deelname. Twee onderzoeken betreffen telefonische enquêtes met ouders die vrijstelling hebben onder LPW 5b.² Een werd o.a. gevraagd naar de kwaliteit van het onderwijs, en of zij open zouden staan voor (overheids)toezicht van thuisonderwijs. In deze groep stond 80% open voor een vorm van toezicht, echter 98% was tegen een vorm waarbij de toezichthouder sancties op kan leggen.³ Een derde onderzoek betrof een combinatie van literatuuronderzoek, observaties, en kwalitatief onderzoek, waarbij gezinnen thuis werden bezocht en individuele Socratische gesprekken werden gevoerd met gezinsleden, op basis van anonimiteit. Kinderen zelf namen ook deel (n=12).⁴

Uit het laatste onderzoek bleek o.a. dat kinderen zelf voordelen zien van thuisonderwijs (bv. flexibiliteit, altijd je knuffels in de buurt) maar ook nadelen. Naast in sommige gevallen gebrek aan kwaliteit van het onderwijs, hadden alle nadelen te maken met het (grotendeels) ontbreken van het sociale aspect van onderwijs. Kinderen die thuisonderwijs volgen doen dat doorgaans alleen, of met broertjes/zusjes van andere leeftijden.⁵ Dit betekent dat een groot deel van onderwijs wat in groepsverband gebeurt niet of moeilijk plaats kan vinden, zoals: samenwerken aan opdrachten, debatten, discussies, presentaties, samen muziek maken, toneelstukken, gym, natuur- en scheikunde experimenten, schoolprojecten zoals de schoolmusical of schooltoneel. Alle kinderen in deze groep gaven aan dat zij weinig vriendjes hebben. Sommigen voelden zich eenzaam. Oplossingen van de ouders, zoals sportclubjes, muzieklessen, afspreken met andere thuisonderwijs kinderen, voldeden niet.

4. Hoe zou de Nederlandse wetgeving moeten worden aangepast?

Op basis van onderzoek en vanuit kinderrechtenperspectief doe ik de volgende aanbevelingen:

- Veranker het recht van kinderen op onderwijs in de wet, en neem dit als uitgangspunt, de basis voor alle vraagstukken over onderwijs;
- Schaf alle vrijstellingen af. Een kind heeft altijd recht op onderwijs. Als alternatief, leg vast onder welke omstandigheden kinderen (tijdelijk) niet naar school hoeven te gaan, en wie wat moet doen zodat ze in die situatie wel onderwijs krijgen, indien mogelijk. “Leerplichtambtenaren” kunnen worden omgeschoold naar “leerrechtambtenaar”.
- Naar school gaan is het uitgangspunt; als kinderen echt niet naar school kunnen (bv. omdat ze tijdelijk in het ziekenhuis liggen of vanwege psychische problematiek), moeten andere vormen van onderwijs worden geboden, waaronder eventueel thuisonderwijs;
- Creëer een overgangsregeling voor kinderen die momenteel thuis zitten, zodat zij goed begeleid worden in het naar school gaan.

² Blok, H., & Karsten, S. (2008). *Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar*. SCO-Kohnstamm Instituut; Blok, H., Triesscheijn, B., & Karsten, S. (2010). *Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar: aanvullend onderzoek*. Kohnstamm Instituut.

³ Blok, H., & Karsten, S. (2008). *Vervangend onderwijs aan kinderen van ouders met een richtingbezwaaar*. SCO-Kohnstamm Instituut: p. 53.

⁴ Hopman, M. (2016). (W) elk kind heeft recht op onderwijs?: Een onderzoek naar de betekenis van recht op onderwijs voor kinderen in Nederland, specifiek gericht op thuisonderwijs, thuiszitters en Roma kinderen. Den Haag: Defence for Children; Hopman, M. (2021). *Looking at law through children's eyes*. Cambridge: Intersentia, hoofdstuk 5.

⁵ Sommige gezinnen zoeken ook andere thuisonderwijsgezinnen op, al is dit doorgaans niet dagelijks.